

*AD IESUM PER
MARIAM: DVIJE SLIKE
BOGORODICA S
DJETETOM IZ ZBIRKE
SLIKA I OKVIRA
MUZEJA SLAVONIJE*

U Muzeju Slavonije čuvaju se slike Bogorodica s Djetetom na kojima prepoznajemo dva tradicionalna ikonografska tipa: Marija Pomoćnica i Majka Dobroga Savjeta. Članak donosi njihovu analizu, ukratko predstavlja ikonografski tip, predlaže moguće uzore nastanka te slike valorizira u kontekstu muzejskoga fundusa.

Andreja Šimičić

Muzej Slavonije
HR-31000 Osijek
Trg Sv. Trojstva 6
andreja.simicic@mso.hr

Izvorni znanstveni rad

UDK: 75.046:27>(497.543Osijek)
069:75>(497.553Osijek)

Ključne riječi: sakralno slikarstvo, 18. stoljeće, Osijek, Marija Pomoćnica, Majka Dobrog Savjeta, Fortunat Bergant.

UVODNO

Sakralne umjetničke slike i ikone Muzeja Slavonije čuvaju se u Zbirci slika i okvira Odjela umjetničkog obrta. Riječ je o šezdesetak umjetnina koje prikazuju Krista, Bogorodicu i svetce te biblijske i crkveno-povijesne događaje. Slikane su na platnu, limu ili drvenoj dasci. Povremeno su, uz kraće kataloške opise, izlagane na većim izložbama Muzeja Slavonije, no još su nedovoljno istražene. U tijeku je stručna obrada sakralne baštine Odjela kako bi se valorizirali prikupljeni predmeti te sakralna zbirka u cjelini, a ovim se člankom, kao dio povijesno-umjetničkih i muzeoloških istraživanja, predstavljaju dvije slike s prikazom *Bogorodice s Djetetom*. Slike na različit ikonografski način razrađuju motiv majke s djetetom: riječ je o ikonografskim tipovima Marija Pomoćnica kršćana i Majka Dobroga Savjeta. Oni pripadaju općepoznatim mjestima kršćanske povijesti umjetnosti, nastali su kao iskaz pobožnosti i štovanja Majke Božje još od postturskog vremena i snažan su akcent kršćanstva srednje Europe.

IKONOGRAFSKI OBRASCI U PRIKAZU BOGORODICE, MAJKE BOŽJE

Uz lik Isusa Krista Marijin je lik najčešći motiv kršćanske umjetnosti još od prvih stoljeća kršćanstva. Različiti su izvori za oblikovanje ikonografije, a razlikujemo kanonske izvore i apokrife, odnosno legende. Kanonski su izvori za prikaz Bogorodice tekstovi iz Evanđelja i Djela apostolskih. Budući da su oskudni podacima, pobožnost i pučko vjerovanje nadahnuli su nastanak brojnih legendi i drugih izvora iz kojih se crpe motivi za ikonografiju. Branko Fučić pregledno je prikazao koji su to ostali izvori: ponajprije apokrifi (Jakovljevo protoevanđelje i njegova preradba u Pseudomatejevo evanđelje, Knjiga o preminuću Bogorodice, Arapsko evanđelje o Kristovu djetinjstvu te Evanđelje o rođenju Blažene Djevice), zatim patristika i srednjovjekovna egzegeza koja je razmatrala starozavjetne knjige u kontekstu prefiguracija Bogorodice, doktrine i dogmatske definicije, duhovna poezija, srednjovjekovne legende te privatna objava mistika i vizionara.¹

Budući da su promišljanja o ikonografiji Blažene Djevice Marije usko povezana s naučavanjem Crkve o Kristu i Mariji, važno je spomenuti Efeški koncil održan 431. godine na kojem je prihvaćena dogma o Mariji kao pravoj Bogorodici, Majci Božjoj (grč. *Theotokos*, θεοτόκος; lat. *Mater Dei*) te je osuđen Nestorijev nauk o Mariji samo kao Kristorodici.² Od toga se doba u ikonografiji Marije naglasak stavlja na njezinu ulogu zagovarateljice između vjernika i Boga, time i na Bogorodičinu ljudsku i majčinsku stranu. U slici Bogorodice i maloga Isusa vjernik prepoznaje odnos Majke i Djeteta te ga čita kao odnos Marije, majke svih vjernika, prema svoj djeci, dakle i prema promatraču samom. I upravo

1 Bogorodica. // Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990. Str. 162-163.

2 Nestorije (oko 380. – oko 451.) bio je antiohijski monah i teolog; tvrdio je da su u Kristu dvije osobe – božanska i ljudska te da je Marija rodila samo čovjeka, ne i Boga.

je to tumačenje jedno od razloga omiljenosti ikonografske teme Bogorodice s Djetetom te njezinih brojnih inačica.

Najraniji je dosad poznat prikaz svete Marije upravo prikaz majke s djetetom – onaj na fresci u Priscilinim katakombama u Rimu s kraja 2. ili početka 3. stoljeća s prikazom Marije s Djetetom na koljenima.³

Tipološki se Bogorodica s Djetetom prikazuje raznoliko, a dva su elementarna pristupa: formalni i intimni prikaz.⁴ Prvi su bili formalni svečani prikazi Bogorodice i Krista koji su naglasak stavljali na izvanjsku povezanost prikazanih likova sa strogo simetričnom kompozicijom te su bili lišeni gesta koje bi upućivale na nježnost ili bilo kakvu komunikaciju prikazanih likova. Marija je prikazana frontalno, ukočena položaja tijela u naručju držeći Djeteta. Intimni su se prikazi majčinstva počeli više širiti nakon poraza ikonoklazma.⁵ Taj se tip prikaza očituje u prisnim gestama i radnjama prikazanih likova – pokretom glave, pogledom, zagrljajem, prikazom dojenja ili razigranosti Djeteta u vjerniku se pobuđuju emocije, ponajprije nježnost. Nježna Majka Kristova postaje majka i zaštitnica svih vjernika te se kao takva osobito rado prikazuje u intimnim prostorima, poput privatnih kapela, na kućnim ikonama ili stranicama rukopisa.⁶ Tijekom duge povijesti razvili su se različiti ikonografski tipovi Bogorodice s Djetetom ovisno o njihovu položaju, gestama i atributima te likovima koji ih okružuju. Oni su neprestani izvor nadahnuća i propitkivanja sve do suvremenoga doba. Na općoj audijenciji 29. listopada 1997. papa Ivan Pavao II. osvrnuo se na štovanje Bogorodice putem slika, ikona i kipova koji ojačavaju i produbljuju vjeru te podsjećaju vjernike na njezinu stalnu prisutnost i zaštitu. Iako to nisu vjerni prikazi Bogorodičine fizionomije, Sveti Otac naglašava da oni osnažuju vjeru i vezu vjernika s Božanskom Majkom te potiče praksu izlaganja Marijinih slika. Podsjećajući na odluke Nicejskog sabora (održan 787.), govori da vjernik, moleći ispred svetih slika, štuje osobu, svetca koji slika prikazuje, a ne materijalni oblik, iskaz, vid te taj čin nema veze s idolopoklonstvom.⁷ Također podsjeća na Drugi vatikanski sabor (1962. – 1965.) na kojem je u kontekstu autentična marijanskog nauka istaknuto da je neizostavna osobina Blažene Djevice Marije njezino upućivanje na Krista: „everything in Mary derives from Christ and is directed to him”.⁸ Još od svadbe u Kani Galilejskoj, opisane u Evanđelju po Ivanu 2, 1-10, vjernici su svjesni da je siguran put do Krista onaj koji vodi preko njegove majke – *Ad Iesum per Mariam*.

3 [https://www.catacombepiscilla.com/en/storia/ \(2022-02-01\)](https://www.catacombepiscilla.com/en/storia/ (2022-02-01)).

4 Kalavrezou, Ioli. Images of the Mother: When the Virgin Mary Became *Meter Theou*. // *Dumbarton Oaks Papers* 44 (1990), str. 165.

5 Ikonoklazam (730. – 843.) je struja u istočnoj crkvi koja se radikalno protivila likovnom prikazivanju Krista, Bogorodice, svetaca i anđela te javnom i privatnom štovanju svetih slika.

6 Kalavrezou, Ioli. Nav. dj., str. 165. U članku autorica obrazlaže razvoj odnosa prema Mariji u Bizantu: od Djevice Marije *Theotokos* koja je nosila Boga do Majke Božje *Mether Theou*, pri čemu se uz Marijinu ljudskost naglašava i ljudska priroda Isusova, napose u prizoru Raspeća.

7 Drugi Nicejski sabor ili Sedmi ekumenski sabor (održan 787.) sazvan je kako bi se riješio problem ikonoklazma. Zaključak je Sabora da je predmet poštovanja osoba predstavljena na ikoni/slici, a ne ikona sama, koja ima ulogu svetog posrednika.

8 Pope John Paul II. General Audience, Wednesday, 29 October 1997.: [https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/audiences/1997/documents/hf_jp-ii_aud_29101997.html \(2022-05-18\)](https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/audiences/1997/documents/hf_jp-ii_aud_29101997.html (2022-05-18)).

SLIKA *MARIJA POMOĆNICA* U MUZEJU SLAVONIJE⁹

Muzej Slavonije otkupio je 2020. sliku *Bogorodica s Djetetom* načinjenu uljem na platnu u drvenome pozlaćenom recentnom okviru. (Sl. 1)

Sl. 1. neutvrđeni slikar: *Marija Pomoćnica*, 18. stoljeće, ulje na platnu, 68 x 50 cm, Muzej Slavonije, MSO-2362II, foto: Vesna Barjaktarić

Slika potječe iz umjetničke kolekcije Darija Pape (1938. – 2018.) iz Osijeka, a pripisana je osječkom baroknom slikaru Paulusu Antoniusu Senseru (1716. – 1758.). U skladu s tom atribucijom na ukrasnom okviru imala je prikucanu mjedenu pločicu sa slikarovim imenom. Autor slike ipak nije glasoviti barokni slikar Senser, nego se smatra djelom neutvrđenoga baroknog slikara.¹⁰

Ispred neutralne tamne pozadine prikazan je sjedeći lik Bogorodice s nagim malenim Isusom u naručju u naglašenoj piramidalnoj kompoziciji, pomalo ukočena stava. Bogorodica je prikazana u tričetvrt figuri, do koljena, s tijelom blago zakrenutim udesno, s jasnim pogledom usmjerenim prema promatraču, vjerniku. Odjevena je u plavu haljinu sa smeđom podstavom, naglašenom na orukavlju. Haljina je duboka četvrtastog izreza ispod kojeg proviruje bijela donja haljina ukrašena uz rub nizom

križića. Preko ramena joj je i preko nogu prebačen crveni plašt, naglašavajući trokut kompozicije. Transparentni veo s istaknutim bijelim rubom prekriva cijelo Bogorodičino čelo te raspuštenu kosu koja joj pada po lijevom ramenu. Nježno je, iako pomalo ukočeno, objema rukama prihvatila Djetetovo bucmasto tijelo – lijevu je ruku podvukla između Isusovih nožica, desnom mu pridržava trup. On lijevom nožicom, na koju se oslanja, stoji na majčinim koljenima, desnu je nogu podigao na lijevu Marijinu podlakticu. Nježnost se između tih likova posebno očituje u zagrljaju – Isus svojom desnom ručicom miluje Marijinu bradu, lijevom ju je zagrljao i obraz priljubio uz majčin. Isusovo tijelo te Marijino lice i dekolte izrazito su bijeloga inkarnata, s naglašeno rumenim obrazima. Dok je Isusova glava okrugla s bucmastim obraščićima i malenim nosom, Marijino je lice trokutasto, sa šiljatom bradom. Krupne tamne oči i naglašen luk obrva koje prelaze u izduženi nos te srolika usta podsjećaju na produhovljeni ideal ljepote ikona. (Sl. 2)

Sl. 2. neutvrđeni slikar: *Marija Pomoćnica*, detalj slike, foto: Vesna Barjaktarić

Iako je maleni Isus lice okrenuo prema promatraču, pogled je zaustavio na majčinu licu, vraćajući pogled vjernika na spokojno Marijino lice.

Slika datira iz 18. stoljeća, pripada ikonografskom tipu *Marija Pomoćnica* te je jedna od inačica kopija poznate slike Lucasa Cranacha starijeg (1472. – 1553.).¹¹ Cranachova slika naslikana je nakon 1537. uljem na drvu za crkvu sv. Križa u Dresdenu, a danas se nalazi na glavnom oltaru

⁹ U literaturi je taj ikonografski tip još poznat kao *Marija Pomoćnica kršćana*, lat. *Maria Auxilium (Christianorum)*, njem. *Mariahilf; Maria, Hilfe der Christen*.

¹⁰ Tijekom postupka otkupa slike, uz konzultacije s dr. sc. Mirjanom Repanić Braun, znanstvenom savjetnicom s Instituta za povijest umjetnosti koja je godinama proučavala opus toga slikara, zaključeno je da Senser nije autor navedene umjetnine, ali da je riječ o kvalitetnom djelu iz 18. stoljeća. Dr. sc. Repanić Braun obradila je djela toga slikara kao i ona koja su mu pripisana: Repanić Braun, Mirjana. Paulus Antonius Senser: 1816. – 1758.: prvi barokni slikar u Osijeku. Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 2008.

¹¹ Lucas Cranach st. (1472. – 1553.), njemački je slikar i grafičar, jedan od vodećih umjetnika njemačkoga slikarstva prve polovine 16. stoljeća, od 1505. djelovao je kao dvorski slikar saskog izbornog kneza. Obradivao je mitološke i biblijske teme, a osobito je bio poznat kao portretist. Dok se u prvima još osjećaju formalni elementi gotike, u portretima se najviše približio renesansnom izrazu.

katedrale sv. Jakova u Innsbrucku.¹² Prauzor Cranachove Bogorodice s Djetetom bizantska je ikona Bogorodica Eleousa ili Glykophilousa, Bogorodica Umilna. Istraživanja su utvrdila kao predložak malenu ikonu *Vierge de Cambrai* Bogorodica Umilna iz Cambraia, koja se čuva u katedrali toga francuskoga grada i koju je Lucas Cranach imao priliku vidjeti uživo.¹³

Zanimljiv je put i promjena konteksta izvorne Cranachove slike od crkvenoga prostora preko smještaja u galeriju slika u Dresdenu kako bi se zaštitila od reformatora do ponovnog smještaja u liturgijski prostor – u dvorsku kapelu biskupske rezidencije u Passau, zatim na glavni oltar katedrale sv. Jakova u Innsbrucku. Tijekom povijesti gubila je pa vraćala sakralni, kulturni kontekst i na jedan je način paradigma sakralnih umjetničkih djela u muzejima koja muzealizacijom gube primarni kontekst, ali upravo u sigurnosti muzeja čuvaju poruke zbog kojih su nastala.

Slika Lucasa Cranacha st. naslikana je za Heiligkreuzkirche u Dresdenu, glavnu evangeličku crkvu, u kojoj je 1539. slavljena prva luteranska služba te se smatra „reformiranom slikom Marije”, portretom jednostavne žene, bez suvišnih ukrasa i detalja. No i takva je postala neželjena u reformatorskoj sredini te je premještena u galeriju slika saskog izbornog kneza Johanna Friedricha. Kada je 1611. godine habsburški nadvojvoda Leopold V., biskup od Passaua, boravio u Dresdenu u diplomatskoj misiji, na povratku u Passau kao dar iz Dresdenu ponio je Cranachovu sliku. Pronašla je novi dom – dvorsku kapelu rezidencije Leopolda V. u Passauu, no ne zadugo. Već je 1625. slika u Innsbrucku, gdje Leopold preuzima ulogu tirolskoga nadvojvode. Njegov sin Ferdinand Karl 1650. postavlja je u katoličku crkvu sv. Jakova, gdje se i danas nalazi.¹⁴

Dva su izvora širenja kulta i kopiranja te širenja ove Cranachove slike: iz Passaua i iz Innsbrucka. Snažnija je diseminacija Marije Pomoćnice potekla iz Passaua. Već je početkom 17. stoljeća barun Marquard von Schwendi, katedralni dekan Passaua, dao izraditi dvije kopije Cranachove Marije Pomoćnice. Autor je jedne kopije Hofmaler (dvorski slikar) Pius, a smještaj je pronašla u crkvi koju od 1631. vode kapucini. Kapucini su postali

12 O povijesti ikonografskoga tipa Marije Pomoćnice kršćana te širenjima kopija nastalih prema Lucasu Cranachu starijem u Hrvatskoj i Slavoniji vrijedan je doprinos dalo nekoliko autora: Lentić-Kugli, Ivy. Kopije BDM auxiliatrix Lucasa Cranacha u slikarstvu Slavonije 18. stoljeća. // *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 3, 20 (1971), str. 15-27., Repanić Braun, Mirjana. Barokno slikarstvo u Hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda. Zagreb. Institut za povijest umjetnosti: Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, 2004.; Cvetnić, Sanja. Ikonografija nakon Tridentuskoga sabora i hrvatska likovna baština. Zagreb: FF-press, 2007., str. 190-196.; Maković, Zvonko. Prostor i vrijeme jedne slike: Mariahilf. // *Sic ars deprenditur arte*. Zbornik u čast Vladimira Markovića / uredili Sanja Cvetnić, Milan Pelc, Daniel Premrl. Zagreb: Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2009. Str. 363-376.; doktorski rad dostupan na mrežnoj stranici Knjižnice Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: Alviž, Josipa. Slikarstvo XVII. i XVIII. stoljeća u kapucinskim crkvama i samostanima u Hrvatskoj: svezak I.: doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015. <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/8231/> (2018-5-29). Slika je zbog konzervatorsko-restauratorskih radova demontirana s oltara te je od 8. srpnja do 27. studenoga 2022. godine izložena u Ferdinandumu, Tiroler Landesmuseen. <https://www.tiroler-landesmuseen.at/ausstellung/auf-augenhoehe/> (2022-9-26).

13 Ikonu su već u 15. stoljeću kopirali nizozemski umjetnici. Cvetnić, Sanja. Nav. dj., str. 190.; Maković, Zvonko. Nav. dj., str. 367.

14 Maković, Zvonko. Nav. dj., str. 370

jedan od važnijih redova zaslužnih za štovanje i širenje kulta Marije Pomoćnice. Ivy Lentić Kugli navodi da je upravo varaždinska Marija Pomoćnica iz 1678. godine, smještena na zidnom oltaru kapucinskog samostana, najranija poznata Pomoćnica u hrvatskim krajevima.¹⁵

Izradom dviju kopija u Passauu već na samome početku 17. stoljeća i političko-vjerskom situacijom koja je Mariju Pomoćnicu promovirala u zaštitnicu katoličkih vojski od protestanata, zatim i od Osmanlija, Passau i hodočasnička crkva Mariahilf postali su važno mjesto hodočašća i važan izvor širenja kulta Marije Pomoćnice. Potkraj 17. stoljeća, kada je osmanlijska vojska prijetila Beču i kada je sam kralj i car Leopold I. utočište pronašao u Passauu, a utjehu i zavjet u svakodnevnom hodočašću i molitvama pred Marijinom čudotvornom slikom, Passau je postao najvažnije hodočasničko mjesto srednje Europe. Odatle se širio kult Marije Pomoćnice katoličkim njemačkim i austrijskim zemljama, kao i brojne inačice slike izradom grafika, svetih sličica i slika na staklu. Prvi je Leopold I. jednu kopiju iz Passaua donio u Beč i postavio je u crkvi Mariahilfkirche, podignutoj između 1686. i 1689. godine.

Drugi je izvor širenja krenuo iz Tirola, iz Innsbrucka, gdje je Cranachov izvornik stigao 1625. godine. Autor najznačajnije i najutjecajnije kopije Cranachove slike jest barokni slikar Michael Waldmann (1605. – 1658.). Prvu je kopiju izradio 1648. za pokrajni oltar dvorske crkve u Friendsbergu. Poznatija je i utjecajnija kopija iz 1654., koja je 1660. godine umetnuta u oltarnu palu Johanna Paula Schora na glavnom oltaru hodočasničke crkve Marije Pomoćnice u Innsbrucku, kao slika u slici (tzv. *pala portante*) pod naslovom *Zavjet tirolskih staleža Mariji Pomoćnici*.¹⁶

Naziv *Marija Pomoćnica* kudikamo je raniji od renesanse i Lucasa Cranacha – prvi su Mariji taj atribut dodijelili crkveni naučitelji još u prvim stoljećima kršćanstva.¹⁷ S vremenom je naziv povezan s obranom kršćanske Europe, sjevera Afrike i Bliskog istoka od nekršćana tijekom srednjeg vijeka, zatim u sukobima s protestantima te Osmanlijama. U borbi kršćana protiv muslimanske osmanlijske vojske ističe se pobjeda u bitci kod Lepanta 1572. izvojevana uz zagovor Blažene Djevice Marije, prema pozivu pape Pija V. i uz poklič *Maria Hilf!* Kao znak zahvale Papa je u Lauretanske litanije uveo zaziv *Pomoćnice kršćana – moli za nas*. Čašćenje Marije Pomoćnice kršćana obnovilo se nakon opsade Beča 1683. godine. Liturgijsko slavljenje datira s početka 19. stoljeća, kada je papa Pio VII. 24. svibnja 1814. vraćen iz francuskog zarobljeništva te je taj datum posvetio Mariji Pomoćnici. Kao prvi redovnički red zaslužan za širenje kulta i čašćenja Marije Pomoćnice ističu se kapucini, kako je već spomenuto, a doprinos širenju pobožnosti prema Mariji Pomoćnici dali su također salezijanci, čiji je utemeljitelj sveti Ivan Bosco promicao njezinu pobožnost te

15 Lentić Kugly, Ivy. Nav. dj., str. 21-22.

16 Lentić Kugli, Ivy. Nav. dj., str. 15; Maković, Zvonko. Nav. dj., str. 370.

17 Marija Pomoćnica (grč. Βοήθεια) atribut je koji su još crkveni oci nadjenuli Mariji; prvi je bio sv. Ivan Zlatousti u propovijedi u Konstantinopolu 345. godine; među ostalima i sveti Ivan Damaščanski.

joj posvetio novoosnovani red.¹⁸

Budući da je slika *Marija Pomoćnica* bila dio privatne kolekcije i u muzej pristigla od nasljednika kolekcionara koji nije upoznat s vremenom i okolnostima njezine nabave, zasad nije moguće utvrditi provenijenciju. Na poleđini platna nema oznaka, a platno je napeto na novi podokvir, također bez oznaka koje bi mogle uputiti na povijest slike te će vjerojatno i naručitelj slike, kao i povijest slike prije ulaska u kolekciju g. Pape ostati neutvrđeni.

Ipak, nekoliko je slavonskih baroknih primjera na kojima se uočavaju ikonografske, kompozicijske, kolorističke i morfološke sličnosti s muzejskom slikom.

U osječkom kapucinskom samostanu sv. Jakova čuva se *Marija Pomoćnica*, djelo neutvrđenog slikara iz 18. stoljeća. (Sl. 3)

Sl. 3. neutvrđeni slikar *Marija Pomoćnica*, 18. stoljeće, ulje na platnu, 51 x 33 cm, Kapucinski samostan, Osijek, foto: Josipa Alviž

Za sliku nisu poznati podatci o izradi ni nabavi. Istraživanjem slikarstva 17. i 18. stoljeća u kapucinskim crkvama i samostanima u Hrvatskoj dr. sc. Alviž dotad je neobjavljenu sliku stavila u korpus slikarstva osječkih kapucina u kontekstu srednjoeuropskoga kulturno-

18 O ulozu kapucina u širenju kulta Marije Pomoćnice vidi Alviž, Josipa. Nav. dj., str. 177-182.

umjetničkog kruga.¹⁹ U osječkoj župnoj crkvi sv. Mihaela (nekad isusovačkoj) na pokrajnjem oltaru sv. Marije nalazi se pala *Marija Pomoćnica u nebeskoj proslavi nad Tvrđom* iz oko 1755. godine. (Sl. 4)

Sl. 4. Paulus Antonius Senser *Marija Pomoćnica u nebeskoj proslavi nad Tvrđom*, oko 1755., ulje na platnu, 178,5 x 98,5 cm; Osijek, ž.c. sv. Mihaela, foto: Andreja Šimičić

Djelo je atribuirano osječko-pečuškome baroknom slikaru Paulusu Antoniusu Senseru (1716. – 1758.) ili njegovoj radionici, ali ni za tu sliku nisu poznate okolnosti nastanka ni nabave. Naslikana je kao slika u slici te se kompozicijski razlikuje od ostalih slika: u središtu je naslikana uokvirena slika Bogorodica s Djetetom koju nose i okružuju anđeli, dok dva anđela putta iznad slike drže krunu. U donjem lijevom dijelu kompozicije prepoznaje se veduta grada.²⁰ U Virovitici se u franjevačkom samostanu sv. Roka nalazi slika neutvrđenoga slikara *Majka Božja Pomoćnica* iz 1760. godine, koju je za zavjetnu kapelu Marije Pomoćnice u srednjovjekovnoj virovitičkoj utvrdi dao naslikati Marko Aleksandar barun Pejačević (1694. – 1762.), kako je vidljivo u natpisu uz donji rub slike.²¹ (Sl. 5)

19 Alviž, Josipa. Nav. dj., str. 186-197 te kat. jed. 46. Autorica navodi da je u hrvatskoj kapucinskoj baštini ovo jedini primjer slike na kojem su Marija i Isus okrunjeni srebrnim habsburškim krunama te je slika ukrašena ogrlicom od srebrnih zrnaca. Nalazi se u jednoj od samostanskih redovničkih ćelija u južnome samostanskom krilu, a izvorni joj smještaj nije poznat. Slika je u Osijek pristigla vjerojatno iz nekog austrijskog umjetničkog središta te pretpostavlja da ju je kapucinima darovao dobročinitelj iz viših vojničkih ili službenih krugova.

20 Repanić Braun, Mirjana. Nav. dj. (2008.), str. 110-111.

21 Najcer Sabljak, Jasminka; Lučevnjak, Silvija. Likovna baština obitelji Pejačević: studijsko-tematska izložba: katalog izložbe. Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 2013. Str. 92-93.

Sl. 5. neutvrđeni slikar: *Majka Božja Pomoćnica*, 1760., ulje na platnu, 150 x 112 cm; Virovitica, Franjevački samostan, foto: fra Bernard Barbarić

Ikonografski tip dosljedno je proveden u svim slikama, razlike su u detaljima fizionomije i obrade draperije, detaljima poput Isusove ručice na Marijinoj bradi, načina na koji je Isus priljubio svoj obraz uz majčin i kako je oslonio desnu nožicu na njezinu ruku.

Formalna struktura muzejske *Pomoćnice* građena je na piramidalnoj kompoziciji, kao i virovitička slika, kod koje se prepoznaje i identična tipologija Marijine odjeće te velike plohe nabora plašta, napose na koljenima. Marija na muzejskoj slici nosi jasno vidljiv veo s istaknutim rubom, nisko spušten na čelo, kakav prepoznajemo na Senserovoj slici. Najveća se srodnost u anatomiji i oblikovanju detalja uočava na slici iz kapucinskog samostana. Dvije se slike odlikuju jednakim promišljanjem detalja, poput detalja Marijina lica (luk obrva spojen s korijenom nosa, srcolika usta, rumenilo na obrazima), zatim Isusove lijeve nožice ugrurane u nabor plašta, rumenog akcenta na koljenu desne noge, položaja Marijinih elegantno izduženih prstiju kojima pridržava Isusa, kakve uočavamo i na virovitičkoj slici. Srodna su rješenja nabora i boje odjeće, pri čemu je muzejska slika statičnija, s ukočenim pokretima i tvrđe oblikovanim naborima te ploham draperije.

Navedene slike nastale su prema inačicama istoga davnog predloška koje su se širile habsburškim zemljama te se u svakoj slici, uz osnovnu zajedničku ikonografsku shemu, čita detalj neke druge slike istoga tipa. Time pokazuju koliko su fino isprepleteni likovno-umjetnički

utjecaji, napose kod slika sa snažnom katoličkom porukom.

Iako nije detaljno utvrđena provenijencija slike *Marija Pomoćnica*, dio je srednjoeuropskoga korpusa baroknoga sakralnog slikarstva te time ima važno mjesto u fundusu Muzeja Slavonije. Predstavlja ikonografski tip koji nosi nekoliko razina značenja: od kulturne slike, odnosno slike za pobožnost i molitvu, preko likovno-umjetničkog djela do simbola kršćanske pobjede nad nekršćanima. Upravo je najveći naglasak na navedenom simboličnom značenju, povijesno vrlo važnom za prostor Slavonije i zapadnoga Srijema, pri čemu se ističu kopije slike u Bapskoj, Sotinu, Ilači, Slavonskom Brodu, Osijeku i Virovitici.²²

SLIKA MAJKA DOBROG SAVJETA U MUZEJU SLAVONIJE²³

Još se jedna barokna slika Bogorodice s Djetetom slikana uljem na platnu čuva u Muzeju Slavonije. (Sl. 6)

Sl. 6. Fortunat Bergant. *Majka Dobrog Savjeta*, 1760-ih, ulje na platnu, 44,5 x 30,5 cm, Muzej Slavonije, MSO-156008, foto: Andreja Šimičić

Dok je veliko simbolično značenje Marije Pomoćnice za područje istočne Hrvatske utjecalo na relativno mnogo

²² Slika je otkupljena kako bi u budućemu stalnom postavu Muzeja Slavonije predstavila simbolično značenje koje je Marija Pomoćnica imala za naš prostor na granici dvaju carstava, gdje su se nakon oslobođenja od Osmanlija slike Marije Pomoćnice intenzivno širile. Tijekom 2020. bila je izložena u Muzeju Slavonije na izložbi *Hereditas Sancta*, izbor iz sakralne baštine u Muzeju Slavonije te objavljena u prigodnom katalogu: Šimičić, Andreja. *Hereditas Sancta*, izbor iz sakralne baštine u Muzeju Slavonije. Osijek: Muzej Slavonije, 2020. Str. 5, kat. br. 1.

²³ U literaturi je ovaj ikonografski tip još poznat kao lat. *Mater Boni Consilii*, tal. *Madonna del Buon Consiglio*, njem. *Maria, die Mutter vom Guten Rat*.

kopija sačuvanih u crkvama i muzejskim ustanovama, ovaj ikonografski tip Bogorodice s Djetetom nije uobičajen za prostor obuhvaćen djelovanjem Muzeja.²⁴ Slika nije signirana, a istraživanja usmjerena autoru ili autorskoj radionici pripisala su je slovenskom slikaru Fortunantu Bergantu (1721. – 1769.), jednom od najznačajnijih slovenskih slikara.²⁵ Naslikana je šezdesetih godina 18. stoljeća, kada je Bergant izradio nekoliko inačica *Majke Dobroga Savjeta*.

Ispred neutralne tamne pozadine prikazani su Marija i dijete Isus u planu do prsiju, zauzimajući gotovo cijelu površinu slike. Isus se Mariji nalazi s lijeva, desnom ju je ručicom zagrljio oko vrata, lijevu je položio na gornji obrub njezine haljine te gleda u majčin obraz. Odjeven je u crvenu haljinu sa zlatnim obrubom ukrašenim viticama i voluticama. Marija je odjevena u ružičastu haljinu sa sličnim zlatnim rubom oko vratnog izreza te plavi plašt obrubljen tankim zlatnim rubom, koji se spušta na Isusovo lijevo rame. Na čelu, sve do lijevoga uha, ispod plašta proviruje Marijina smeđa kosa, Isusova je kosa razbarušena. Oboje su prikazani izrazito bijeloga inkarnata s ružičastim akcentima na obrazima, nosu te udubini vrata. Plastičnost ušiju također je dobivena crvenoružičastom bojom. Posebno je naglašen Marijin otvoren i jasan pogled, usmjeren prema promatraču. Oko glava prikazane su im zlatne aureole, s polukružnim ukrasima koji sjenčanjem sugeriraju volumen.

Slika je manjeg formata, što upućuje na zaključak da je riječ o narudžbi za osobnu pobožnost.

Fortunat Bergant rođen je u Mekinjama kod Kamnika 1721. u obitelji umjetničkog stolara i škrinjara Jožefa Berganta, u čijoj je radionici zasigurno dobio prve umjetničke poticaje.²⁶ O njegovu umjetničkom obrazovanju nema potvrđenih podataka, no poznato je da je upisao Scuolo del Nudo, koja je djelovala pod okriljem Akademije sv. Luke u Rimu.²⁷ Bergantov je atribuirani opus pozamašan. U katalogu izložbe utvrđeno je 89 sačuvanih Bergantovih djela te 27 umjetnina koje su bile poznate, a danas su izgubljene. U katalogu je publicirano i sedam umjetnina koje su tijekom povijesti Bergantu netočno pripisane.²⁸

Još prije odlaska na studij u Rim 1751. godine izradio je narudžbe za hrvatske crkve: oltarne pale, drvene dijelove oltara i slike u Sincu, Otočcu, Ličkom Lešću te Senju. Nažalost, slike su ili uništene ili nepovratno preslikane. Od ličkih slika poznate su samo oltarna pala *Sveti Ilija prorok* s glavnog oltara župne crkve sv. Ilije u Sincu te Škapularska *Marija* iz iste crkve, koju je 1939. kupila Narodna galerija iz Ljubljane. U Otočcu su dvije slike preslikane i oštećene u tolikoj mjeri da slikareva ruka nije prepoznatljiva.²⁹

U opusu Fortunata Berganta sakralno slikarstvo važan je segment u okviru kojeg se ističu prikazi Marije s Djetetom. Pritom je upravo *Majka Dobrog Savjeta* najbrojniji ikonografski tip, a uglavnom je riječ o slikama manjeg formata namijenjenim ili za ukras oltarne menze ili osobnu pobožnost. Iznimka je oltarna pala iz crkve sv. Andrije u naselju Mošnje kod Radovljice, jedan od rijetkih prikaza prijenosa slike preko Jadrana. (Sl. 7).

Sl. 7. Fortunat Bergant. *Majka Dobrog Savjeta*, 1766., ulje na platnu, 100,2 x 84,4 cm, crkva sv. Andreja, Mošnje, Slovenija, foto: Jan-ko Dermastja

Najsrodnija osječkoj slici ona je iz Uršulinskog samostana u Ljubljani, nastala 1760-ih godina, a vjeruje se da su sve inačice ovoga ikonografskog tipa nastale upravo u tom posljednjem desetljeću slikareva života.³⁰

Slika Bogorodice s Djetetom iz Muzeja Slavonije u nekoliko je navrata bila izlagana, samo uz opću katalošku jedinicu.³¹ Prvi je put javnosti predstavljena 1971. u Galeriji

24 Upravo je zbog malo slika ovog ikonografskog tipa on relativno slabo istražen. U Rijeci je 2020. objavljena slika *Majke Dobrog Savjeta* iz crkve sv. Jeronima kao dio izložbenog projekta *Lice Marijino u Rijeci* (poster 16/20). Izložba je dostupna na mrežnoj stranici znanstvenoistraživačkog projekta Filozofskog fakulteta u Rijeci: *Et tibi dabo*: <https://donart.uniri.hr/virtualne-izlozbe/lice-marije-u-rijeci/> (2022-9-13). U Varaždinu se u samostanu sestara uršulinki čuva slika neutvrđenog slikara iz 19. stoljeća.

25 Rezultati su istraživanja autorstva slike u: Šimičić, Andreja. Fortunata Berganta domislena risba in živahen kolorit: Mati božja dobrega sveta v Muzeju Slavonije v Osijeku. // *Umetnostna kronika* 77 (2022), str. 13-19.

26 Život su i djelo Fortunata Berganta dobro istraženi, a vrhunac istraživanja, koja u slovenskoj povijesti umjetnosti traju od 1820-ih godina, predstavlja velika monografija tiskana uz izložbu otvorenu u Narodnoj galeriji u Ljubljani 2021.: Fortunat Bergant (1721-1769), katalog izložbe. Ljubljana, Narodna galerija, 2021. Zahvaljujem kolegici dr. Katri Meke, kustosici Narodne galerije iz Ljubljane, na ljubaznom ustupanju kataloga izložbe.

27 Meke, Katra. // „To je pa vendarle naš človek. Ima nekaj, kar je nam sorodno”. // Fortunat Bergant (1721-1769), katalog izložbe. Ljubljana: Narodna galerija, 2021. Str. 55-63.

28 Meke, Katra. Nav. dj., str. 242-259; str. 250, kat. A44. U katalogu je osječkoj slici pogrešno pripisana provenijencija osječkim franjevcima. Više riječi o tome u članku u *Umetnostna kronika*.

29 O Bergantovim djelima u Lici više u Meke, Katra. Nav. dj., str. 55-63.

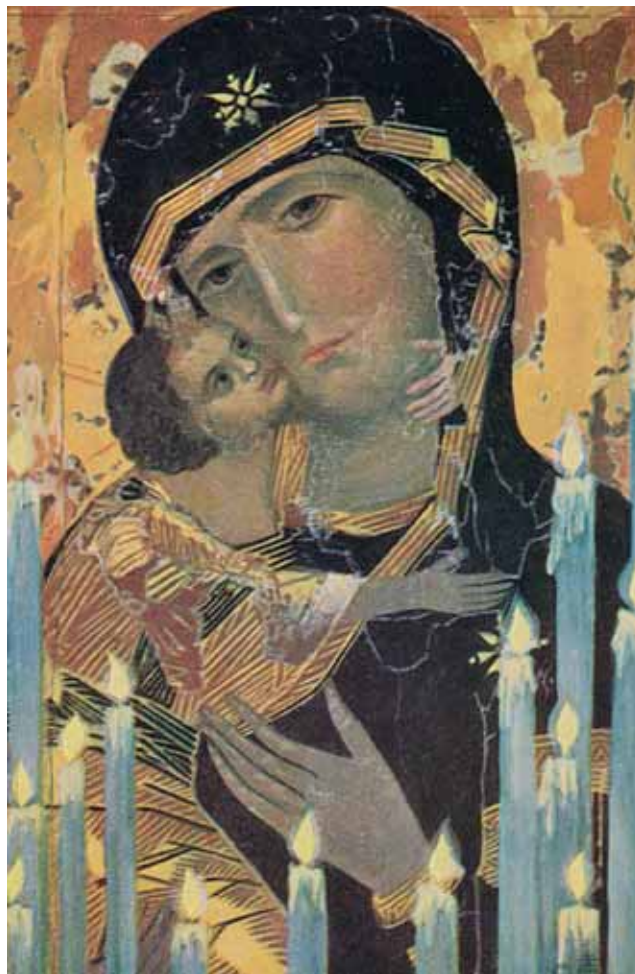
30 Resman, Blaž. Accipe consilium a me. Mati božja dobrega sveta ter njene bratovščine in upodobitve na Slovenskem. // *Acta historiae artis Slovenica*, 22, I (2017), str. 45-110., Str. 58, 61, 80.; Meke, Katra. Nav. dj., str. 156.

31 Prema sačuvanim te dostupnim opisima i fotografijama stalnih postava iz 1933., 1942. i 1952. te dokumentaciji i katalogima izložbi slika nije izlagana prije 1971. godine.

likovnih umjetnosti na reprezentativnoj izložbi *Umjetnost VIII. stoljeća u Slavoniji*, koja je pokušala dati pregled umjetničkog stvaranja Slavonije nakon odlaska Turaka.³² U izložbu su uključene muzejske ustanove, župe i samostani, crkvene općine te privatni vlasnici. U uvodnome tekstu slika se ne spominje, no objavljena je kao kataloški broj 28 „*Madona s djetetom*“, djelo nepoznatoga majstora 18. stoljeća”, kao crno-bijela reprodukcija pod rednim brojem 12.³³ Uz podatke o izradi i dimenzijama navedeno je da se kvalitetnije djelo gotovo identične kompozicije nalazi u župnoj crkvi sv. Nikole u Jastrebarskom.³⁴ Slika je također izložena tijekom 2003. i objavljena u prigodnom katalogu *Sakralna umjetnost iz zbirki Muzeja Slavonije Osijek: izložba u čast dolaska Svetog Oca Ivana Pavla II. u Osijek*.³⁵ Naslovljena je kao *Bogorodica s Djetetom* te je, kao i tijekom prethodnoga izlaganja, ostala djelo nepoznatoga autora iz 18. stoljeća. Uz podatak o nabavi navedeno je da je riječ o tzv. starom fundusu, što znači da je slika u Muzeju prije 1945. godine.

Tijekom međunarodnog festivala sakralne umjetnosti *Ars Sacra festival 2020.* godine u Muzeju Slavonije izložen je izbor iz sakralne građe Odjela umjetničkog obrta.³⁶ Uvodni je dio izložbe bio posvećen Bogorodici te su izložene četiri slike, a ova je mala slika identificirana kao *Majka Dobrog Savjeta*.

Prauzor je slike *Majka Dobrog Savjeta* freska Majke Božje iz augustinskoga hodočasničkog svetišta Madonna del Buon Consiglio u talijanskom gradiću Genazzanu, blizu Rima, te je prema nazivu svetišta dobila i naziv. Ikonografski je riječ o bizantinskom tipu Bogorodica Eleusa ili Glykophilousa, Umilna (kao i u osnovi Marije Pomoćnice) prema kojoj maleni Isus sjedi Bogorodici na desnoj ruci te nježno priljubljuje obraz uz majčin i grli je ili miluje.³⁷ Maleni se Isus u ikonografskom tipu Bogorodica Eleusa pojavljuje u dvije inačice – stoji ili sjedi Mariji na ruci. (Sl. 8)

Sl. 8. *Bogorodica Vladimiriska, sveta sličica, Ars Sacra, München, sredina 20. stoljeća, Muzej Slavonije, MSO-231120/22*

Istraživanja, čiji su rezultati predstavljeni 2017. na konferenciji u Skadru, pokazala su da je vjernicima vidljiv samo dio originalne slike *Majka Dobrog Savjeta* iz Genazzana te da donji dio, veoma oštećen i zakriven oltarnom menzom, pokazuje punu sliku prema kojoj Isus sjedi Mariji na ruci.³⁸

Freska se u Genazzanu, prema pobožnoj predaji, čudesno pojavila 1467., kada su albanski kršćani iz Skadra bježali od Osmanlija. Sliku su preko Jadranskog mora donijeli anđeli, lebdeći na oblacima, i spustili je u crkvu *Majke Dobra Savjeta*.³⁹ Povijesno je vjerojatnije točnije da su sliku donijeli doseljenici iz Albanije, koji su bježeći od

32 Lentić-Kugli, Ivy... [et al.]. *Umjetnost XVIII stoljeća u Slavoniji: slikarstvo, kiparstvo, kovina, tekstil: Galerija likovnih umjetnosti Osijek*, 25.II – I.VI. 1971. Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 1971.

33 Lentić-Kugli, Ivy... [et al.]. *Nav. dj.*, str. 56.

34 Prema navodima na mrežnoj stranici Župe sv. Nikole u Jastrebarskom, u župnoj crkvi sv. Nikole 1757. godine podignut je peti oltar posvećen Majci Božjoj Dobra Savjeta. Tijekom velike obnove 1922. bočnim oltarima zamijenjene su pale te su stare postavljene na zid lade. Slike *Majke Dobrog Savjeta*, kao ni drugih starih oltarnih pala nema na zidovima, a nije ni poznat njihov smještaj. (Na podacima zahvaljujem vlč. Filipu Mariću, župniku župe sv. Nikole, te dr. sc. Petru Puhmajeru, konzervatoru savjetniku Hrvatskog restauratorskog zavoda.)

35 Horvat, Ida. // *Odjel umjetničkog obrta. // Sakralna umjetnost iz zbirki Muzeja Slavonije Osijek: izložba u čast dolaska Svetog Oca Ivana Pavla II. u Osijek. / urednik Mladen Radić. Osijek: Muzej Slavonije, 2003. Str. 46-85., str. 73, kat. br. 163.*

36 Šimičić, Andreja. *Nav. dj.*, str. 5 i kat. br. 4.

37 Najpoznatija je i najštovanija ikona Bogorodica Eleusa kijivska Bogorodica, poznata kao Bogorodica Vladimiriska, odnosno Bogorodica Višgorodska. Ikona je u Kijiv stigla u 12. stoljeću i za nju je podignuta crkva u Višgorodu, gradu malo sjevernije od Kijiva, po kojem je i dobila naziv među Ukrajinčima. Ikona je prenesena u Volodimir i otad je povijesni izvori nazivaju Bogorodicom Vladimirskom. Danas se nalazi u Tretjakovskoj galeriji u Moskvi.

38 Na skupu je prvi put prikazana cjelovita slika, dostupna na: [http://gazetashqiptare.al/2017/04/22/per-here-te-pare-imazhi-i-plote-i-vepres-shqiptare-te-1400-es-2/\(2022-09-19\)](http://gazetashqiptare.al/2017/04/22/per-here-te-pare-imazhi-i-plote-i-vepres-shqiptare-te-1400-es-2/(2022-09-19)).

39 O fresci, njezinu čudesnom pojavljivanju u Genazzanu, njezinu štovanju i širenju kulta postoje brojna izvješća i literatura, napose na talijanskom i njemačkom jeziku: npr. Riccardi, Antonio. *Storia dei Santuari più celebri di Maria Santissima sparsi nel mondo cristiano*. Milano: Presso Giacomo Agnelli, Librajo e Stampatore Arcivescovile, 1840. Str. 104-142. Diplomski rad povjesničarke umjetnosti Valentine Delbianco iz 2016. bavi se poviješću i bogatstvom marijanske ikonografije s posebnim osvrtom na Trident: Delbianco, Valentina. *La Madonna del buon Consiglio: storia e fortuna di un'iconografia mariana. il caso del trentino*. Dostupan je na www.academia.edu/profile/Valentine_Delbianco: [https://www.academia.edu/43906642/LA_MADONNA_DEL_BUON_CONSIGLIO_STORIA_E_FORTUNA_DI_UNICONOGRAFIA_MARIANA_IL_CASO_DEL_TRENTINO_\(2022-05-03\)](https://www.academia.edu/43906642/LA_MADONNA_DEL_BUON_CONSIGLIO_STORIA_E_FORTUNA_DI_UNICONOGRAFIA_MARIANA_IL_CASO_DEL_TRENTINO_(2022-05-03)); slovenski povjesničar umjetnosti dr. Blaž Resman dao je pregled povijesti svetišta u Genazzanu i same slike te širenja ikonografskoga tipa s različitim varijantama u Sloveniji: Resman, Blaž. *Nav. dj.*

Osmanlija, štitili svoje živote i svoju svetu zaštitnicu. Kako ikoničke slike često prate lijepe i zanimljive legende koje u pobožnim srcima ostavljaju snažan dojam, tako se uz prikaz Bogorodice s Djetetom često slika i prijenos čudotvorne slike preko Jadrana na rukama anđela.⁴⁰ (Sl. 9)

Ilačka Gospa (mjesto Ilača)

Baric' Dobračko

je od danas 10. II. 1992. član

„Družbe za širenje vjere“.

Sl. 9. *Gospa Ilačka*, sveta sličica, oko 1940., Muzej Slavonije, MSO-188478

U kratko su vrijeme po slici pripisane brojne milosti i čuda koja su se zbila u Genazzanu i cijelom Laciju te se njezino štovanje vrlo brzo proširilo talijanskim prostorom, a Genazzano je postao omiljeno odredište hodočasnika.

Valentina Delbianco, talijanska povjesničarka umjetnosti, istražujući ikonografski tip Majke Dobroga Savjeta na prostoru Tridenta, dotaknula se povijesti slike te širenja motiva izvan Italije. Navodi da je čašćenju Majke Dobroga Savjeta uvelike pridonio angažman nekoliko papa: već je 1630. u Genazzano hodočastio papa Urban VIII., zatim je papa Benedikt XII. 1727. u crkveni kalendar uveo blagdan Majke Dobroga Savjeta, a papa Leon XIII. 1909. godine u Lauretanske litanije uveo je zaziv *Majko dobroga savjeta, moli za nas!* Uz čuda koja su pripisivana slici

⁴⁰ Jedan od primjera je *Prijenos genazzanske čudotvorne slike* koju je naslikao Fortunat Bergant za crkvu sv. Andrije u naselju Mošnje kod Radovljice. Pogledati u: Meke, Katra. Nav. dj., str.154-155.

širio se njezin kult, napose ju je štovao red augustinaca te se i kao predložak slika vrlo brzo raširila kršćanskim svijetom. Doba posebnog procvata ovog ikonografskog tipa jest 18. stoljeće, razdoblje protureformacije, kada se Italijom počinju raspačavati brojne kopije i grafički predlošci ove slike, reinterpretirane prema ukusu vremena. Najveće zasluge pripisuju se kanoniku crkve svetog Marka u Rimu Andrei Bacciju, nakon što je i sam osjetio milost Bogorodice iz Genazzana.⁴¹ Bacci je utemeljio bratovštinu Marije iz Genazzana u Rimu, a svojim je oduševljenjem i revnošću motivirao augustince na ponovno popisivanje čuda te je na njegovu inicijativu augustinac Angelo Maria De Orgio sastavio prvu povijest slike *Marije Dobroga Savjeta*.⁴² On navodi da tijekom kopiranja slika sama mijenja detalje poput izraza lica ili boja te nije moguće izraditi vjerodostojnu kopiju. Time je objašnjena i varijacija kopija koje danas poznajemo – od fizionomije prikazanih likova preko Marijina pogleda usmjerena prema malome Isusu ili promatraču do oblikovanja pozadine.⁴³

Bacci je grafičke predloške te kopije slike iz Genazzana slao širom Europe, a napose je zabilježena sve veća produkcija grafika i slika u srednjoj Europi: preko Alpa proširila se osobito na područja današnje Češke, Njemačke i Austrije.⁴⁴ Autorica Delbianco širenje kulta u 18. stoljeću povezuje s papom Klementom XI., koji je zbog albanskoga podrijetla posebno promicao albanski jezik i katoličku vjeru. Također se snažno angažirao u sprečavanju širenja Osmanskog Carstva. U vrijeme osmanske okupacije Albanije *Majka Dobroga Savjeta* je, kao sveta slika Albanije, imala posebnu simboličku važnost.⁴⁵

Antonio Riccardi, talijanski svećenik i katolički pisac, u drugoj je četvrtini 19. stoljeća objedinio povijest najpoznatijih marijanskih svetišta te je 53. poglavlje knjige iz 1840. godine posvetio svetištu Majke Dobroga Savjeta u Genazzanu. Autor govori o pobožnosti austrijske carske obitelji prema *Majci Dobroga Savjeta*. On navodi da su molitve pred tom slikom 1757. godine čudesno ozdravile austrijsku nadvojvotkinju Mariju Annu (Marijanu), drugu kćer austrijske vladarice Marije Terezije, koja je, oboljevši od teške upale pluća, već bila na samrti.⁴⁶ Kopiju slike iz Genazzana, uz kosti svetog Donata, nekoliko je godina prije, 1754., iz Rima u Beč u crkvu sv. Roka i Sebastijana dopremio augustinski svećenik Kaspar Scheurer. Prvih je godina stajala na bočnom oltaru svetog Donata, gdje je Marija Terezija obavljala pobožnost. Na kraljičin su je

⁴¹ Bacci u pismu iz 1748. godine navodi da je mnogo kopija i slika na papiru podijelio po Italiji i cijelom svijetu, uključujući Ameriku i Afriku; spominje Istru i Dalmaciju, a kaže da je riječ o oko 97 tisuća kopija. Riccardi, Antonio. Nav. dj., str. 134-142.

⁴² Resman, Blaž. Nav. dj., str. 49.

⁴³ Pravi je razlog, jasno, kopiranje prema grafičkim predlošcima i kopijama, pri čemu je svaki umjetnik mogao dodati ili oduzeti poneki detalj, već prema vlastitom nađenju ili interpretaciji, koji se potom dalje širio. No čudotvorne slike često prate i neobične i neobjašnjive pojave nevezano uz čudotvornost samih slika, tako i ovu Bogorodicu iz Genazzana.

⁴⁴ Delbianco, Valentina. Nav. dj., 43.

⁴⁵ Isto, str. 60-61.

⁴⁶ Riccardi, Antonio. Nav. dj., 133-134.

zahtjev 1759. godine oci augustinci prenijeli na glavni oltar.⁴⁷ Osim u Beču kult Marije Dobrog Savjeta, kako je rečeno, proširio se austrijskim zemljama, ponajprije zahvaljujući augustincima, a zatim i samoj kraljevskoj i carskoj obitelji.⁴⁸

Zanimljivo je da u Hrvatskoj čašćenje Majke Dobrog Savjeta nije tako rasprostranjeno kao neki drugi tipovi prikaza Blažene Djevice Marije, što može biti objašnjeno time da se taj tip primarno prepoznaje u tradiciji augustinskoga reda, koji je u Hrvatskoj nestao tijekom osmanlijskih osvajanja.⁴⁹ Tek su u Rijeci djelovali do ukinuća reda 1788. godine. Poslije ponovne uspostave augustinski red u Hrvatskoj nije obnovljen. Tim je zanimljivija muzejska slika Majke Dobrog Savjeta te njezina povijest.

Naručitelj slike *Majka Dobrog Savjeta* ostaje nam neutvrđen, kao i njezino izvorno mjesto. Najvjerojatnije je nastala kao narudžba za sakralni prostor, a snažne i stalne veze između samostana u Hrvatskoj i Sloveniji u tome su mogle imati važnu ulogu.⁵⁰

Iako oznake na poleđini slike ne upućuju na vrijeme ni okolnosti nabave umjetnine za Muzej, ipak se s velikom sigurnošću slika može staviti u ostavštinu 78. pješačke pukovnije, koja je tijekom 1919. i 1920. predana Muzeju Slavonije (tada Muzej slobodnoga i kraljevskog grada Osijeka), kako je to vidljivo iz knjige darova Muzeja, koja se čuva u Dokumentarnoj zbirci Povijesnog odjela.⁵¹ Uz sliku nisu sačuvani dokumentacija ni zapisi koji bi pomogli pri utvrđivanju provenijencije, no nekoliko je mogućih odgovora na pitanje kako je slika dospjela u 78. pješačku pukovnicu, a zatim i u osječki muzej. Navedena je pukovnija osnovana 1860., nakon poraza austrijske vojske kod Solferina, kada je kralj i car Franjo Josip povećao broj pukovnja. Osnovana je od 17., 47. i 53. linijske pukovnije te možemo pretpostaviti da je i dio inventara preuzet od utemeljujućih pukovnja. Dakle, jedan je od mogućih izvora 53. linijska pukovnija, koju je uz dopuštenje kraljice i carice Marije Terezije osnovao barun Franjo Trenk. Preko te bi

47 Monografija o crkvi svetog Roka i Sebastijana u Beču: Pfarrkirche St. Rochus und Sebastian Kirche des Oratoriums, Wels, The best Kunstverlag, 2013. dostupno na: http://www.rochuskirche.at/fileadmin/user_upload/Pfarre_allgemein/Unterlagen/kf_wien_rochuskirche.pdf (2022-07-18).

48 Na generalnom kapitulatu augustinskoga reda, održanom 1753. u Bologni, poglavari europskih samostana dogovorili su se širiti sliku iz Genazzana po svim svojim samostanima, iako se neformalno širenje kulta, napose uz angažman oca Baccija, već odavno ustalilo. Resman, Blaž. Nav. dj., str. 51-52.

49 U danas dominikanskoj crkvi sv. Jeronima u Rijeci, koja je podignuta kao augustinska crkva, smješten je pokrajnji oltar Majke Dobrog Savjeta s kopijom slike iz Genazzana iz 18. stoljeća. U Splitu nalazimo crkvu Gospe od Dobrog Svita, no bez sačuvane slike. U Jastrebarskom je u crkvi sv. Nikole bio oltar posvećen Majci Dobrog Savjeta. Majci Dobrog Savjeta posvećena je i riječka provincija Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog. Samostan kamelićanski Božanskog Srca Isusovog u Humu na Sutli posvećen je Majci Dobrog Savjeta, kao i kapela Družbe sestara milosrdnica u Puli. U Vukovaru je 1916. podignuta kapelica svedećeg Božjeg oka, koja je 2006. dobila dodatni titular Blaženu Djevicu Mariju Dobrog Savjeta.

50 Dobar su primjer djela još jednog važnog slovenskog slikara Valentina Metzingera koja se u Hrvatskoj nalaze ne samo na području bivše Hrvatsko-krajske franjevačke provincije nego i u Virovitici, vjerojatno kao isusovačka narudžba. Repanić Braun, Mirjana. Nav. dj. (2004.), str. 73-92.

51 Na popisu Knjige darova br. 4 pod rednim brojem 184, na str. 165 zabilježena je „uljena slika sv. bogorodica s djetetom”. Knjiga se čuva u Dokumentarnoj zbirci Povijesnog odjela Muzeja Slavonije. Pregledom uljanih slika s prikazom Bogorodice s Djetetom u Muzeju Slavonije te Muzeju likovnih umjetnosti u Osijeku, u kojem se čuva najveći dio likovne građe prikupljen u Muzeju Slavonije do 1954., jedino nije bila poznata nabava ove slike. (Na podatku iz Muzeja likovnih umjetnosti zahvaljujem kolegi Ivanu Rothu, kustosu MLU.)

habsburške veze, kao zaštitnica i savjetnica kojoj se posebno utjecala Marija Terezija, slika mogla biti dio pukovnijskog inventara.

Budući da u dosadašnjim iscrpnim istraživanjima Bergantovih naručitelja vojne narudžbe nisu utvrđene, valja potražiti drugi mogući način dolaska slike u Osijek i 78. pješačku pukovnicu.

Odavno je poznato djelovanje Fortunata Berganta u Hrvatskoj. Već je Ivan Kukuljević Sakcinski 1858. godine identificirao pet njegovih oltarnih slika u Otočcu i okolnim selima.⁵²

Podatci o slikarevu boravku u Lici otvaraju nam mogućnost pribavljanja slike već nakon osnivanja 78. pješačke pukovnije s obzirom na to da je nekoliko zapovjednika ličkoga podrijetla. U Sincu, gdje se u crkvi sv. Ilije nalazi Bergantova signirana oltarna slika sv. Ilije iz 1751., rođeni su Adalbert Draženović od Požertve (1820. – 1879.), Karlo Sertić od Brinjeграда (1826. – 1898.) te Stjepan barun Sarkotić Lovčenski (1858. – 1939.), koji je u Osijeku bio zapovjednik stožera 7. pješačke divizije. Karlo Matasić od Blagaja (1857. – 1927.) rođen je u Veljunu između Karlovca i Slunja. Izvršna naobrazba na vojnim učilištima u središtima Monarhije omogućila im je i kvalitetnu podlogu za poznavanje kulture i vrijednosti baštine.⁵³ Osnivanjem galerije ili spomen-sobe zapovjednika 78. pješačke pukovnije možda je i Majka Dobrog Savjeta dobila mjesto uz portrete slavni časnika.⁵⁴

Iako je još mnogo nepoznanica vezanih uz sliku, ono što valja imati na umu jest da slika Majke Dobroga Savjeta, kao relativno rijedak ikonografski tip u Hrvatskoj, pokazuje domet čašćenja do istočnih granica Monarhije, makar i kao import u Osijek. Ujedno je jedno od samo nekoliko djela iz opusa najvažnijeg slovenskog slikara baroka sačuvanih u Hrvatskoj.

MARIJA POMOĆNICA I MAJKA DOBROG SAVJETA U ZBIRCI SVETIH SLIČICA

Tijekom obrade sakralnih umjetničkih djela pogled istraživača često je usmjeren u prošlost, prema izvorima ikonografskih tipova i srodnim kopijama. Zanimljivo je uočiti da se pučka pobožnost odnosila i odnosi prema

52 Kukuljević Sakcinski, Ivan. Slovník umjetnikah jugoslavenskih, sv. 1. Zagreb: Tisak Narodne tiskare Dra. Ljudevita Gaja, 1858. Str. 29. U svom radu o pokroviteljima širenja pobožnosti sv. Margarete Kortonske u sjevernojadranskoj Hrvatskoj dr. sc. Višnja Brlić, glavna konzervatorica Ministarstva kulture i medija RH, osvrnula se na djelovanje slikara Berganta u Senju te njegovo sudjelovanje u izradi i oslikavanju ukrasnih okvira ne samo slika: Bralić, Višnja. „Skupščina Svete Margarete od Kortone i djela podalpskih slikara u Senju, Rijeci i Pazinu. // Peristil 61(2018), str. 89-114., str. 94 i bilješke na str. 109.

53 Karlo Matasić se, primjerice, tijekom službovanja u Osijeku (1910. – 1913.) angažirao pri otkopavanju rimske Murse, o čemu je pisao Die Drau te je Osječkom dobrovoljnom kazališnom društvu stavio na raspolaganje svoju pukovnijsku vojnu glazbu. On sam u Vjesniku Županije virovićke navodi da se u Osijeku bavio arheologijom te da je na poticaj Vjekoslava Celestina, kustosa Muzeja, predložen za počasnog konzervatora okolice grada Osijeka. Iz dnevnika Karla pl. Matasića Blagajskoga. // Vjesnik Županije virovićke 1, 32, (1. siječnja 1923.), str. 3.

54 O portretima zapovjednika 78. pješačke pukovnije više u Šimičić, Andreja. // Serija portreta naslovnih vlasnika i zapovjednika 78. pješačke pukovnije u Osijeku. // Tvrdva u Osijeku = Festung in Esseg = Fortress in Osijek. izložba = exhibition. Osijek: Muzej Slavonije, 2017. Str. 54-59.

netom spomenutim ikonografskim tipovima. Kao izraz osobne pobožnosti male svete slike služile su za izgradnju u vjeri i neposredniji su izraz osobnog emotivnog dijaloga vjernika sa svetcem, u našem slučaju Majkom Božjom. U tom kontekstu dovoljno je zaviriti u *Zbirku svetih sličica* s molitvama, uspomena na misna slavlja i hodočašća te upisnicama u bratovštine, među kojima se ističe nekoliko svetih sličica s Marijom Pomoćnicom i Majkom Dobrog Savjeta. Datiraju od prve četvrtine 20. stoljeća do kraja 20. stoljeća, a izrađene su u tehnikama litografije i tiska. Marija Pomoćnica, poznata kao Gospa Ilačka, reproducirana je na upisnici *Družbe za širenje vjere*, misijske bratovštine. Danas nam je ona važna i kao svjedočanstvo izvorne slike iz Ilača, iz svetišta Gospina Vodica, nestale tijekom Domovinskoga rata.⁵⁵ (Sl. 9) Sačuvano je nekoliko sličica iz najvećeg slovenskog hodočasničkog središta u kojem se štuje Marija Pomoćnica – Marija Pomagaj iz Brezja. Iz Aljmaša potječe sličica Majke Dobrog Savjeta s *Litanijama našoj Gospi Dobroga Savjeta u nakladi Družbe sv. Petra Klavera*. U zbirci se čuva nekoliko sličica Majke Dobrog Savjeta sa zazivom *Ora pro nobis!* Zanimljive su sličice Majke Dobrog Savjeta prema slici slovenske slikarice i umjetnice Helene Kottler Vurnik (1882. – 1962.), kao i litografija s tekstem kojim se u molitve preporučuje Marijin dom u Veržeju u Sloveniji.

Osim obiteljskih uspomena *Zbirka svetih sličica* čuva veliku kolekciju franjevca p. Stjepana Svetislava Krnjaka u kojoj prepoznajemo nekoliko svetih sličica s reproduciranom slikom Lucasa Cranacha na aversu.

Umjetničke su slike, koje je vjernik gledao na oltaru, u drugom mediju našle svoj put do najprivatnijeg i najemotivnijeg trenutka odnosa čovjeka i Boga, kada u samoći uranja u molitvu. Umjetnički uglavnom minorne u odnosu na izvorne slike prema kojima su nastale, sredstvo su prenošenja njihovih poruka, posrednik koji vizualno uglavnom tek podsjeća na izvornik.

ZAKLJUČNO

Dvije slike *Bogorodica s Djetetom* iz Muzeja Slavonije pripadaju tipičnom baroknom korpusu srednjoeuropske umjetnosti, sa snažnim značenjima emotivnog odnosa Majke i Djeteta, koji se čita kao odnos Majke Božje i vjernika. Muzealizacijom su izgubile izvorni sakralni kontekst te su primarno postale umjetnička djela. No, uz likovnu vrijednost, sačuvana je slojevitost njihovih značenja i ona se, kao svjedočanstvo poruke vjere i nade, prenose novim generacijama u baštinu. Nedjeljka s. Valerija Kovač, govoreći o četiri funkcije slikovnih prikaza, navodi njihovu ulogu u navještanju i pouci vjere, osobnoj pobožnosti i meditaciji, prepoznaje ih kao dio bogoštovlja te spominje njihovu umjetničku vrijednost.⁵⁶ U slučaju *Marije Pomoćnice* svakako treba dodati društveno-političko

⁵⁵ Danas se u Ilači časti slika koju su povratnici donijeli u selo 1997. godine, djelo Ilačanina, akad. slikara Mirka Gelemanovića.

⁵⁶ Kovač, Nedjeljka s. Valerija. Mjesto slike u govoru vjere: povijest – teologija – primjeri. Zagreb: Glas Koncila, 2020. Str. 18.

značenje pobjede kršćanstva nad Osmanlijama koje je, uostalom, na primjeru slike u Muzeju Slavonije i njezina mjesta u prijedlogu stalnoga postava postalo primarno.

Također je važno primijetiti da je pučka pobožnost, istodobno sa štovanjem Majke Božje na oltarnim slikama, s jednakom ili čak većom predanošću čuvala vječne poruke Marijina majčinskog zagovora predstavljene u *lijepim svetačkim sličicama*.

LITERATURA

Alviž, Josipa. Slikarstvo XVII. i XVIII. stoljeća u kapucinskim crkvama i samostanima u Hrvatskoj: svezak I.: doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015. <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/8231/> (2018-5-29)

Bogorodica. // Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990. Str. 162-163.

Bralić, Višnja. „Skupschina Svete Margarite od Kortone“ i djela podalpskih slikara u Senju, Rijeci i Pazinu. // *Peristil* 61(2018), str. 89-114.

Cvetnić, Sanja. Ikonografija nakon Tridentskog sabora i hrvatska likovna baština. Zagreb: FF-press, 2007.

Delbianco, Valentina. *La Madonna del buon Consiglio: storia e fortuna di un'iconografia mariana. il caso del trentino.*: https://www.academia.edu/43906642/LA_MADONNA_DEL_BUON_CONSIGLIO_STORIA_E_FORTUNA_DI_UNICONOGRAFIA_MARIANA_IL_CASO_DEL_TRENTINO (2022-05-03)

Et tibi dabo: <https://donart.uniri.hr/virtualne-izlozbe/lice-marije-u-rijeci/> (2022-9-13)

Horvat, Ida. // Odjel umjetničkog obrta. // Sakralna umjetnost iz zbirki Muzeja Slavonije Osijek: izložba u čast dolaska Svetog Oca Ivana Pavla II. u Osijek. / urednik Mladen Radić. Osijek: Muzej Slavonije, 2003. Str. 46-85.

Iz dnevnika Karla pl. Matasić – Blagajskoga. // *Vjesnik Županije virovitičke* 1, 32, (1. siječnja 1923.), str. 3.

Kalavrezou, Ioli. Images of the Mother: When the Virgin Mary Became *Meter Theu*. // *Dumbarton Oaks Papers* 44 (1990), str.165-172. <http://www.jstor.org/stable/1291625> (2009-10-21)

Kovač, Nedjeljka s. Valerija. Mjesto slike u govoru vjere: povijest – teologija – primjeri. Zagreb: Glas Koncila, 2020.

Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Slovník umjetnikah jugoslavenskih, sv. 1.* Zagreb: Tisak Narodne tiskare Dra Ljudevita Gaja, 1858.

Lentić-Kugli, Ivy. Kopije BDM auxiliatrix Lucasa Cranacha u slikarstvu Slavonije 18. stoljeća. // *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 3, 20 (1971), str. 15-27.

Lentić-Kugli, Ivy... [et al.]. Umjetnost XVIII stoljeća u Slavoniji: slikarstvo, kiparstvo, kovina, tekstil: Galerija likovnih umjetnosti Osijek, 25.II – 1.VI. 1971. Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 1971.

Maković, Zvonko. Prostor i vrijeme jedne slike: Mariahilf. // Sic ars deprenditur arte. Zbornik u čast Vladimira Markovića / uredili Sanja Cvetnić, Milan Pelc, Daniel Premerl. Zagreb: Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2009. Str. 363-376.

Meke, Katra. // „To je pa vendarle naš človek. Ima nekaj, kar je nam sorodno“. // Fortunat Bergant (1721-1769), katalog izložbe, Ljubljana: Narodna galerija, 2021. Str. 55-63.

Najcer Sabljak, Jasminka; Lučevnjak, Silvija. Likovna baština obitelji Pejačević: studijsko-tematska izložba: katalog izložbe. Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 2013.

Pfarrkirche St. Rochus und Sebastian Kirche des Oratoriums, Wels, The best Kunstverlag, 2013.: http://www.rochuskirche.at/fileadmin/user_upload/Pfarre_allgemein/Unterlagen/kf_wien_rochuskirche.pdf (2022-07-18)

Pope John Paul II. General Audience, Wednesday, 29 October 1997.: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/audiences/1997/documents/hf_jp-ii_aud_29101997.html (2022-05-18)

Repanić Braun, Mirjana. Barokno slikarstvo u Hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda. Zagreb . Institut za povijest umjetnosti: Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, 2004.

Repanić Braun, Mirjana. Paulus Antonius Senser (1716.–1758.): prvi barokni slikar u Osijeku: katalog izložbe. Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 2008.

Resman, Blaž. Accipe consilium a me. Mati božja dobrega sveta ter njene bratovščine in upodobitve na Slovenskem. // Acta historiae artis Slovenica, 22, I (2017), str. 45-110.

Riccardi, Antonio. Storia dei Santuari piú celebri di Maria Santissima sparsi nel mondo cristiano. Milano: Presso Giacomo Agnelli, Librajo e Stampatore Arcivescovile, 1840

Šimičić, Andreja. Hereditas Sancta, izbor iz sakralne baštine u Muzeju Slavonije. Osijek: Muzej Slavonije, 2020.

Šimičić, Andreja. // Serija portreta naslovnih vlasnika i zapovjednika 78. pješačke pukovnije u Osijeku. // Tvrđa u Osijeku = Festung in Esseg = Fortress in Osijek . izložba = exhibition. Osijek: Muzej Slavonije, 2017. Str. 54-59.

AD IESUM PER MARIAM: VIRGIN AND CHILD, TWO PAINTINGS FROM THE COLLECTION OF PAINTINGS AND FRAMES IN THE MUSEUM OF SLAVONIA

SUMMARY

Two paintings of the Virgin and Child from the Collection of Paintings and Frames of the Department of Arts and Crafts in the Museum of Slavonia are presented. In the paintings we recognize different iconographic types: Our Lady, Help of Christians and Our Lady of Good Counsel. The article presents their analysis, briefly presents the iconographic type, suggests possible models of their origin and valorizes them in the context of the museum collection: Mary, Help of Christians entered the museum from a private collection and the provenance is unknown. However, the symbolic meaning of the victory of Christianity that the painting has is important – in the Museum it presents all the paintings of Mary Help of Christians situated over the territory of Eastern Croatia. Our Lady of Good Counsel, attributed to Slovenian

baroque painter Fortunat Bergant, is one of several works by Bergant known in Croatia and also one of just few paintings of the iconographic type.

As an addition, the article brings the projection of the symbolism of paintings onto devotional pictures, holy cards with the same iconographic motives, from the Collection of Holy Cards.

Keywords: religious paintings, 18th century, Osijek, Our Lady Help of Christians, Our Lady of Good Counsel, Fortunat Bergant.